

Emanuil Ungurianu și biserica.

EPISCOPIA ROMÂNĂ TIMIȘOREANĂ. — DESPĂRȚIREA
BISERICEI ROMÂNE DE CEA SÂRBEASCĂ. — REVEN-
DICAREA AVERILOR MĂNĂSTIREȘTI BĂNĂȚENE. —
NOUI PAROHII ROMÂNEȘTI.

E. UNGURIANU, avocat tânăr

Printre fruntașii din trecut ai vieții noastre publice din Banat, Emanuil Ungurianu ocupă fără îndoială locul cel mai de frunte ca fiind una dintre cele mai de seamă și mai distinse personalități bănățene. Idealist încarnat, toată viața și toată puterea sa de muncă marele bănățean și-a consacrat-o numai binelui public, muncind fără preget și luptând într'una până la moarte pe toate tere-

nurile de activitate românească: ca îndrumător înțelept al atâtor acțiuni de bine, ca un mare binefăcător și mărinimos filantrop, ca un luptător neînfricat și inimos român.

Din vasta-i activitate desfășurată în decursul vieții sale, vom încerca, în cele ce urmează, a desprinde și, în linii generale a arăta, străduințele pe cari acest mare luptător le-a depus pentru susținerea și întărirea bisericii noastre strămoșești.

După terminarea studiilor universitare, Ungurianu vine și se stabilește ca avocat în Timișoara, orașul copilăriei sale.

Crescut și ridicat din mijlocul păturei noastre țărănești, el îi cunoștea foarte bine toate nevoile și odată intrat în viața publică avea să devină în curând susținătorul și purtătorul de grijă al intereselor acesteia.

Necesitățile populației erau în acest timp foarte multe. Una însă dintre problemele arzătoare, ce preocupa în mod deosebit cercurile noastre românești din aceste părți, era problema bisericească;

era anume vorba de reînființarea vechei episcopii gr. ort. române din Timișoara și în acelaș timp de revendicările cu privire la despărțirea erarhică de sârbi, cum și chestiunea averilor mânăstirești.

Mișcarea începută la 1848, de către românii de dincoace de Carpați, pentru scoaterea bisericei de sub tutela celei sârbești, mișcare continuată după aceea, cu toată stăruința, timp de 16 ani, determină în sfârșit, în 1864, pe Impărat, să aprobe autonomia bisericei române.

În proiectul de organizare al bisericei ort. române din Ungaria, Ardeal și Banat, alcătuit atunci de către marele nostru arhiereu Andrei Șaguna, se prevăzuse în cadrul noiei mitropolii ardeleni, pe lângă celelalte episcopii, și reînființarea episcopiei române vechi din Timișoara, pentru care frunțașii noștri de pe vremuri și în deosebi Mocioniștii se străduiseră atât de mult.

S'ar fi înființat poate deatuncia Episcopia de Timișoara, dacă nu s'ar fi opus episcopii celor două dieceze vecine: Arad și Caransebeș, care-și vedeau prin aceasta periclitare interesele, căci ar fi urmat micșorarea diecezelor lor — și, firește, odată cu aceasta și venitele — prin desmembrarea mai multor comune bisericești și anexarea lor la noua episcopie. Aceasta a fost o cauză principală pt. care nu s'a putut înfăptui momentan, deși era prilej nimerit atunci. Altă cauză apoi, fu și lipsa de fonduri, nu se strânsese nimica, — nici n'aveam dealtfel de unde, iar ca guvernul austriac, să ne ajutoreze cu ceva, nici vorbă nu putea fi.

Cu toate aceste dificultăți însă, chestia episcopiei timișorene nu fu totuși abandonată. Românii gr. ort. din părțile Timișoarei continuă cu și mai multă stăruință a-și manifesta vechea lor dorință, de a-și înființa episcopia de pe vremuri.

În 1876, îi vedem întruniți la 20 Iunie, — cu delegați din toate cercurile, într'o impozantă adunare publică la Timișoara.

Printre participanți este și tânărul avocat *Emanuil Ungurianu*, ca secretar al Adunării, președinte fiind protopopul Lipovei, Ioan Țăran.

Ca unul ce era plin de entuziazmul tinereții, luminat, însuflețit și pătruns adânc de cauza românească, Emanuil Ungurianu se ridică curând în fruntea mișcării pentru revendicările noastre bisericești și realizarea episcopiei române din capitala Banatului.

Ideia înființării unui atare așezământ găsea în el un mare sprijinitor, un devotat luptător, un mare și inimos român.

O episcopie la Timișoara pe seama credincioșilor români de religie ortodoxă se impunea ca o imperioasă necesitate. Cu atât mai mult cu cât aci existase deja mai dinainte o atare episcopie.

La eliberarea Timișoarei în 1716, de sub stăpânirea turcească găsim aci reședința unei episcopii românești în fruntea căreia se afla episcopul **Ioanichie**, despre care se amintește în istoricul acestui oraș. Ajungând însă biserica română sub ierarhia sârbească, episcopia noastră de pe vremuri s'a sârbizat cu timpul, în fruntea ei fiind numiți tot episcopi sârbi.

Vitregia timpurilor adusesse populațiunea românească din Banat într'o situație mizeră de tot.

Asuprit atâta amar de vreme, poporul decăzuse, nu mai avea nici un sprijin.

Ierarhia sârbească ne paralizase orice desvoltare sugrumându-ne total biserica, pe care o considera ca sclavă.

Dar această situație nu mai putea mult dăinui astfel. Ceva trebuia să se schimbe.

În 1848, românii bănățeni izbucnesc în revoltă, ne mai putând suferi starea aceasta de lucruri. În scaunul vechei noastre episcopii ce până acum era sârbească fu așezat ca vicar episcopesc român, protopopul **Lipovei Dimitrie Stoichescu**.

Sârbii însă, nu se împăcau de loc cu această schimbare. Ei făcură ce făcură și având la spate Viena, reușiră să ne înlătore din nou punând iar episcop de-ai lor în capul episcopiei noastre timișorene. Astfel românii bănățeni rămaseră iarăși fără episcopie proprie până ce după despărțirea lor de biserica sârbească se alăturară: unii diecezei Aradului, iar alții diecezei Caransebeșului.

În Timișoara, catolicii aveau episcopie, sârbii deasemenea, numai românii nu — deși erau cei mai îndreptățiți la aceasta ca fiind cel mai vechi și mai numeros popor între celelalte națiuni din Banat și care odinioară mai avusese aci episcopie.

Aceasta era situația, în Banat, a credincioșilor români de rit ortodox când la congresul național bisericesc din Sibiu în 1868, cum și la cele ce-au mai urmat, cereau într'una reînființarea vechei episcopii.

După adunarea din 1876 dela Timișoara, la care ia parte „*un număr considerabil de inteligență, preoți și învățători și popor*“ și

care „plină de entuziasm pentru cauza sfântă enunță în unanimitate dorința neamânabilei reînființări a episcopiei gr. or. române din Timișoara“, acțiunea românilor devine tot mai hotărâtă.

Emanuil Ungurianu e printre susținătorii ei cei mai de seamă: energic, cuminte, autoritar.

La întruniri publice, în sinoadele eparhiale din Arad — ca deputat, în congresele naționale bis. din Sibiu și prin nenumărate memorii și articole prin presă, el a documentat mereu drepturile noastre istorice asupra episcopiei de Timișoara și-a susținut neconținut întărirea bisericii noastre strămoșești arătând cât de simțită este nevoia unei episcopii ortodoxe române cu reședința în Timișoara Banatului și imensa ei însemnătate pentru românii de aici, atât din punct de vedere bisericesc cât și național.

„Biserica noastră — arăta Em. Ungurianu — fiind o instituțiune pentru luminarea, întărirea în morală și în credința strămoșească a poporului nostru, și prin aceasta pentru conservarea neamului, înființarea episcopiei Timișorii pentru credincioșii bisericii noastre din comitatele Timiș și Torontal devine din zi în zi tot mai reclamată de împrejurări; observăm că fiind această episcopie la periferia mitropoliei noastre, unde credincioșii bisericii noastre locuiesc mestecați cu alte neamuri mai deștepte și mai favorizate de soarte, numai atunci își va putea împlini chemarea sa, dacă va fi destul de tare și dela început bine organizată“.

În felul aceasta, Emanuil Ungurianu căuta să lămurească factorii competenți și să trezească interesul în rândurile populației bănățene asupra noii episcopii.

Pe de altă parte dânsul stăruie să strângă și fondurile de cari era nevoie la cumpărarea intravilanurilor, la clădirea edificiilor consistorului diecezan și palatului episcopesc, la catedrala episcopescă și pentru înzestrarea acestora cu cele de lipsă.

Se adresează în acest scop tuturor fruntașilor români din Banat și comunelor bisericesti cu stare mai bună, cum și institutelor financiare românești înfiripate în aceste părți de dânsul sau pe cari le-a ajutat într'un fel sau altul, înființând în acelaș timp și o asociațiune, cu statute în toată regula, sub denumirea de: „Reuniunea pentru crearea unui fond pe seama înființândeii episcopii gr. or. române din Timișoara“.

Apelul lansat de Ungurianu pentru alcătuirea fondului Episcopiei a fost primit cu multă însuflețire.

Vom cita aci câteva fragmente din scrisorile ce i-au fost adresate ca răspuns la apelul lansat.

„Ideia pentru care luptați — zice dr. Iosif Olariu — e sublimă și nici nu se putea afla altă persoană mai capabilă să o realizeze ca Spectab. D-Voastră. Dee Dumnezeu să o vedeți întrupată cât mai curând“.

Dr. Mihai Bejan, notar public în Lugoj, răspunde prin următoarele:

„Mi-ai făcut o mare bucurie și mângâiere sufletească prin provocarea de a contribui la înființarea unui fond pentru Episcopia gr. or. română în Timișoara; prin declarațiunea alăturată bucurios viu a contribui 1000 cor. spre acest scop à 200 cor. la an în patru rate anuale. Am cetit cu multă atențiune provocarea tipărită și planul Dvs. și nu pot lăuda din destul zelul desvoltat spre realizarea mărețului scop d'a înființa Episcopie rom. în Timișoara. Doresc din toată inima să fie apelul un bun început și lucru binecuvântat“.

Dr. Nicolae Ionescu se înscrie a contribui și dânsul și răspunde:

„A fost o fericită idee că tocmai Dvs. ați luat în mână afacerea înființării episcopiei în Timișoara, pentrucă împrejurarea aceasta ne este tuturoara, cari purtăm la inimă interesele mai înalte ale poporului nostru, o garanță puternică, că pe deoparte ostenelele Dvs. nu vor rămâne fără rezultatul dorit, iar pe de altă parte, că obolul nostru va aduce la timpul său roade îmbelșugate și pentru poporul nostru, binefăcătoare. Stima deosebită și încrederea nețărnută, ce o am față de persoana Dvs., precum și datorința ce o simțesc de a aduce și eu sacrificiu, conform puterilor mele când e vorba de interesele generale românești, subscriu alăturata declarațiune și mă deoblig a contribui cu suma de 500 cor. Deși sarcina care ați luat-o asupra Dvs. e grea și obositoare, împrejurarea că lucrați pentru realizarea unui scop atât de sublim și înălțător, precum și conștiința că lucrați pentru un lucru bun și folositor neamului nostru să Vă dee putere ca să duceți la bun sfârșit munca ce ați început-o. Dorindu-Vă din inimă cel mai strălucit succes — am rămas cu deosebită stimă“.

Văduva Paulina Rădulescu din Lugoj, scrie:

„Cu bucurie am primit provocarea dumitale cea dintâi și astăzi a doua, pentru a contribui la un fond pentru episcopie română în Timișoara. Știind eu că înființarea episcopiei în Timi-

șoara era și visul de aur al fiertatului meu soț și al tatălui meu ca timișorean, mă deoblig și eu cu tot dragul să contribui dar nu în rate că sunt înaintată în vârstă și poate nu voi putea ține ratele, și nici copiii mei nu vreau să le las nici o sarcină în urma mea; și așa m'am hotărât să dăruiesc fondului trei acții dela „Timișana“; dispune te rog domnule Ungurianu, cui să le trimit. Mai bine mi-ar plăce, dacă nu te-aș supăra, să ți-le trimit dumatiale și apoi sunt sigură că vor fi date la loc unde trebuie. Vă rog dar pentru informare cum să fac cu acțiunile?”

Curând după aceea Paulina Rădulescu trimite acțiunile subscrise și următoarea scrisoare către Em. Ungurianu:

„Alăturat vă trimit trei acții a „Timișanei“ cari v'am promis pentru înființându episcopie în Timișoara și vă rog am scrie dacă le-ați primit. Vă doresc spor în această mare întreprindere religioasă și națională“.

Banca „Concordia“ înscriindu-se și ea pentru înființarea episcopiei timișorene, spune:

„Pătrunși de sântenia scopului și necesitatea înființării unei episcopii gr. or. române în Timișoara — subscrișii ni-am fost declarat a contribui anual — conform hotărârii comisiei organizatoare — cu o sumă oarecare pentru acest scop“.

„Lipovana“ deasemenea se înscrie a contribui, dar pune condiția că dacă într'un interval de timp pe care cată a-l fixa nu se va clădi episcopia ea își va retrage suma subscrisă.

Ungurianu explicând însă numitei bănci împrejurările în care se inițiază înființarea episcopiei îi cere să retragă condiția pusă: „Până acum — zice dânsul — sunt 51.150 cor. subscrise și nimeni n'a pus nici o condițiune, — oamenii nu se leagă de timp, țin înaintea ochilor numai cauza, care se va realiza atunci când vor permite împrejurările, dar atunci să fim pregătiți“.

Acțiunea lui Emanuil Ungurianu încet-încet își face loc și pătrunde cu succes pretutindeni.

Câte dificultăți însă și câte obstacole n'a mai avut el să întâmpine. Căci erau încă mulți cari nu înțelegeau rostul episcopiei sau dacă îl și înțelegeau căutau să invoace diferite pretexte numai să nu dea ajutorul ce trebuia.

Deaceia îl vedem pe Ungurianu, repetând în apelurile sale: „deee bunul Dzeu ca inteligența noastră să înțeleagă însemnătatea înființării noiei episcopii în Timișoara“.

Dar Ungurianu nu s'a lăsat de loc și niciodată n'a dezarmat, de pe unde nu primia răspunsul dorit se adresa iarăși stăruind necontenit și, arătând că „*înființarea unei episcopii și ridicarea unei reședințe episcopoești pentru românii din Ungaria e un lucru mare iar la lucruri mari se cer și jertfe mari*“, îl vedem admonestând: „*nu e permis oamenilor serioși și sinceri a se substrage dela o acțiune ce are de scop a înființa o episcopie română în Ungaria; numai aceia fac pretexte, cari nu voesc a conlucra și contribui*“, — și mai departe: „*nu sunteți în drept când voiți a vă sustrage dela jertfă*“.

Dând cel dintâi exemplul sacrificiului, Emanuil Ungurianu nu numai cu vorba dar și cu fapta contribuie efectiv cu însemnate sume la „Fondul episcopiei timișorene“ pe care-l creiașe. El reușește apoi să câștige și sprijinul Episcopului de pe atunci al Aradului, Ioan Papp (se știe că episcopii Aradului și cei ai Caransebeșului dela început chiar n'au privit cu ochii buni înființarea episcopiei timișorene) pe care-l vedem adresându-se prin următoarea circulară (redactată de Ungurianu) parohiilor din întreaga eparhie solici-tându-le să contribuie la fondul episcopiei ce se va înființa în Timișoara:

Incepând dela reînființarea Mitropoliei noastre s'a simțit necesitatea înființării unei episcopii în Timișoara pentru părțile locuite de credincioșii bisericeii noastre în comitatele Timiș și Torontal; înființarea unei bune administrări, de ridicarea stării morale și de consolidarea vieții religioase a credincioșilor bisericeii noastre, măritul congres național bisericesc, având în vedere totdeauna interesul vital al bisericeii, cu decisiul său No. 64 din anul 1900 a decretat înființarea episcopiei Timișoarei și a însărcinat pe consistoriul metropolitan cu crearea și stabilirea mijloacelor necesare pentru faptica înființare a acestor episcopii. Fiind consistoriul metropolitan convins că înființarea faptică a episcopiei condiționează fonduri considerabile, din a căror venite să fie asigurată susținerea organismului înființândei episcopii, cu decisiul său No. 66 din anul 1905 a ordonat o colectă generală în întreaga mitropolie pentru crearea unui fond pe seama înființândei episcopii a Timișorii și tot deodată a încredințat pe consistoriul nostru cu efectuarea colectei pe teritoriul diecezei noastre. Spre a satisface acestui ordin a consistoriului metropolitan, sinodul nostru decezan din anul 1906 cu concluzul său No. . pe baza dreptului său cuprins

în §-ul 96 al statutului nostru organic, a decis a face colectă pe întreg teritoriul diecezei noastre și adecă pe teritoriul supus consistoriului nostru din Arad pe seama înființândeii episcopii a Timișoarei iar pe teritoriul nostru din Oradia Mare pe seama înființândeii episcopii a Orăzii-Mare.

In efeptuirea acestui conclud sinodial și în înțelesul decisului consistoriului nostru plenar ținut la 4/17 Mai 1906 însărcinez oficiile protopresbiterale și prin acestea oficiile parohiale ca pe seama fondului înființândeii episcopii a Timișoarei în decursul anului curent la sărbătoarea cea mai potrivită din comună, când sfânta biserică ar fi mai bine cercetată de credincioși, a să ceti acest circular la un timp potrivit în decursul serviciului divin și după cetire a purta un tas în sfânta biserică și a aduna oferte benevole; iar în decursul anului la timpuri potrivite a face separat o colectă pe teritoriul parohiei în bani ori în bucate; iar bucatele a le preface în bani și suma de bani adunată împreună cu lista contribuitorilor și sumelor contribuite până la finea anului curent pe cale oficioasă a o transpune la cassa consistoriului nostru în Arad.

„Apelez la zelul d-lor protopresbiteri și a d-lor preoți și prin ei la poporul român credincioși bisericeii noastre ca cu zelul și cu sprijinul lor material să vină în ajutor pentru crearea unei instituțiuni, care va fi chemată în aceste timpuri critice a întări pozițiunea bisericeii noastre strămoșești; interesul bisericeii noastre stă în strânsă legătură cu interesul bine priceput al poporului nostru, pentrucă biserica totdeauna a învățat și propagat bunăstarea morală și materială a poporului, deci aștept ca iubiiții mei credincioși să înțeleagă și la rugarea mea să concurgă cu contribuiuri la înlesnirea înființării cât mai de grabă a episcopiei Timișorii“.

La apelul lansat de Ungurianu pentru creiarea și augmentarea fondului susamintit răspund prima dată peste 100 de persoane și ca să se înlesnească înscrierea la acest fond a unui număr cât mai mare de binefăcători se stabilește ca subscrierile să se facă pe o perioadă de timp de 5 ani, prin câte-o declarațiune, care obliga pe fiecare a plăti suma subscrisă în câte 5 rate anuale și egale.

Pe când însă unii, cu stare mai bună decât a lui, subscriau câte 50—100 coroane, Ungurianu subscrie și plătește 10 mii coroane — o adevărată avere pe atunci.

Au fost — ce-i drept, și dintr'aceia, cari au contribuit cu sume mai mari de 50 și 100 cor., dar niciodată și nimeni nu

l-a întrecut și nici măcar nu l-a ajuns pe Ungurianu nici chiar institutele bancare sau cei cu stare cu mult mai înfloritoare ca a lui.

Printre primii subscriitori ai fondului aflăm după Ungurianu, o seamă de fruntași bănățeni, apoi institutele financiare: „Timișana“, „Lipovana“, „Luceafărul“, „Orăviceana“, „Sebeșana“, „Concordia“, „Ciclovana“, „Sentinela“, „Bănățeană“, „Lighezana“, „Beregsana“ cum și mai multe parohii bis. române din Banat.

Subscrierile făcute, încă au dat foarte mult de lucru căci ratele nefiind totdeauna plătite la timp de către unii subscriitori, Ungurianu, om stăruitor, avea de făcut nenumărate provocări restanțierilor cerându-le să se țină de angajamentele luate și pentru asta avea de întreprins o adevărată corespondență pe care o purta fără odihnă, el singur fără nici un ajutor.

Fondul strâns s'a depus până la începerea lucrărilor noiei episcopii, la Consistoriul din Arad iar o parte la Consistoriul metropolitan din Sibiu.

În afară de acest fond, alte resurse de venit ale episcopiei ce se înființa era cota, destul de însemnată, ce i-se cuvenea prin împărțirea fondurilor diecezelor Arad și Caransebeș la cari contribuiseră și credincioșii de pe raza noiei episcopii a Timișoarei.

Pentru împărțirea acestor fonduri comune Ungurianu a trebuit încă să ducă o adevărată luptă și să pledeze un lung șir de ani pe lângă sinoadele eparhiale și congresele naț. bisericești, obținând în cele din urmă repartizarea lor justă iar nu cum ar fi dorit s'o facă în avantajul lor Consistoarele diecezelor respective.

Pe de altă parte dânsul s'a ocupat și cu delimitarea teritoriului noiei dieceze, adună datele statistice necesare și face recensământul populației române ortodoxe din aceste părți repartizând după aceea comunele bisericești, cari au să aparțină eparhiei din Timișoara. Cere apoi Mitropoliei din Sibiu aprobarea proiectului său asupra întinderii noiei dieceze, și în sfârșit obține această aprobare.

Datorită astfel neîntreruptelor lui străduințe Ungurianu izbuțește să realizeze și să facă toate pregătirile necesare pentru noua episcopie: reînființarea acesteia se decretase, împărțirea fondurilor comune se stabilise, mijloacele materiale pentru clădirea edificiilor episcopești se strânseseră, în sfârșit delimitarea teritoriului noiei dieceze se hotărîse și urma acum trecerea la cel din urmă pas: executarea lucrărilor și alegerea episcopului și a membrilor consistorului diecezan.

Între timp vine însă războiul și din această cauză chestia episcopiei timișorene se amână.

Ajungem în 1919. Situația se schimbă. Banatul e încorporat României. Deacum reînființarea episcopiei de Timișoara are să treacă între preocupările Statului.

Ungurianu reia din nou chestiunea episcopiei. Pune în mișcare și Municipiul Timișoara. Și merge până la Președinția Consiliului de Miniștri. Memoriile și rapoartele lui curg într-una la Mitropolie, la Ministerul Cultelor, la Consiliul de Miniștrii.

Grija lui Ungurianu pentru înființarea noii episcopii nu încetează de loc.

Ca să ne facem o idee cum privia el problema unui atare așezământ în Timișoara vom reproduce aci câteva pasagii dintr-unul din memoriile sale. Iată ce spune și cum înfățișează Emanuel Ungurianu, în memoriul său raport din 20 August 1921, chestiunea episcopiei române din Timișoara: „La anul 1867, când Ungurii cu inaugurarea dualismului, au căpătat constituție și guvern unguresc, Timișoara era oraș aproape curat nemțesc, căci mai erau numai puțini români și cu mult mai puțini sârbi. Elementul nemțesc era dominant și stătea în legătură economică și culturală cu Viena. În Biserica catolică, care era dominantă, în școlile Statului și ale orașului, în administrație, în justiție și în toate oficiile de Stat și orășenești, limba oficială era exclusiv cea germană. Guvernul unguresc imediat a pus de bază politicii sale de guvernământ maghiarizarea Banatului. În firul acestei politici, cu începutul anului 1868, peste tot s'a introdus limba ungurească, au început deschis și pe toate terenele a propaga maghiarizarea. Singur elementul românesc a rămas constant pe lângă viața sa națională. În anul 1919, la 3 August, când a ajuns Timișoara sub stăpânire românească acest oraș este aproape complect maghiarizat, din 68 mii locuitori numai 7500 români au viață separată națională. Spre scopul maghiarizării, la îndrumarea guvernelor ungurești, conducerea orașului aducea o masă compactă și proteja cu ocupațiune muncitorii unguri de toate categoriile ai căror copii apoi erau aplicați la meserii, încât pe această cale multe meserii au ajuns în mâinile elementului unguresc, în comerț n'au putut străbate, acesta fiind ocupat de Nemți și de Evrei, cari stăruiau în această profesiune dar se maghiarizau. Astăzi Timișoara și județul Timiș-To-

rontal încorporându-se la România, se impune acum guvernului român și conducerii orașului Timișoara datoria, parte din experiența trecutului ca învățătură dela Unguri parte din vederile proprii, a pune la cale toate mijloacele și modalitățile, ca să se înceapă acum românizarea Timișoarei, pentru că orașele sunt factorii cei mai de seamă ai vieții și activității culturale naționale și economice, cari factori exercită influența lor și asupra provinciei și în general asupra formării curentului în întreaga țară. În consecință, în România, caracterul național român al Statului numai atunci se va apropia de complectare, când vor fi românizate și orașele. Consiliul orașului Timișoara e convins că, în acțiunea sa de românizare îi lipsește un factor de mare valoare, care e chemat pe terenul cultural, moral și social a exercita un rol conducător și cu putere de a da directivă și pentru viitor. Acest factor e episcopia cu instituțiunile ei anexe. Fără colaborarea bisericii, foarte greu, sau absolut de loc nu se poate face cultură, iar în Timișoara lipsește episcopul, care la noi în Ardeal și Banat, din experiența trecutului, reprezintă vază și autoritate morală în viața publică. Nouă ne lipsește acest demnitar bisericesc care, cu fastul și autoritatea sa ar presida toate ceremoniile mari bisericești și naționale. Ne având episcopie, ne lipsește consistoriul diecezan cu funcționarii săi tot atâția bărbați de vază socială iar în lipsa consistorului, Timișoara nu poate deveni centrul de învățare al preoțimei și al tuturor organelor bisericești, apoi ne lipsește seminariul cu profesorii săi oameni de știință și tot atâția factori, cari ar contribui în mod vizibil la românizarea vieții publice. În sfârșit, în Timișoara, ca oraș mare, fără întreruperi se învărtește multă lume de înaltă poziție socială, parte românească, parte străină și deci se impune necesitatea, ca, față de această înaltă societate, biserica ortodoxă-română ca biserică dominantă a Statului, să fie reprezentată printr'un episcop, care prin autoritatea-i ierarhică să înalte și vaza poporului pe care-l reprezintă. Până acum biserica romano-catolică era biserica Statului, iar aceasta având în Timișoara episcopie, prin episcopul și canonicii săi, prin profesorii seminarului și prin parohii săi de cultură superioară, avea rol conducător și în maghiarizarea orașului. Prin urmare se impune și din punct de vedere național, ca o necesitate imperativă, înființarea fără întârziere a episcopiei ortodoxe române din Timișoara.“

Astfel vedea și explica Emanuil Ungurianu necesitatea înființării unei episcopii românești la Timișoara.

În acelaș memoriu, citat mai sus, aflăm mai departe și alte documentate motive pledând pentru cauza noiei episcopii.

Ungurianu, referindu-se la „concluzele congresuale“ de pe vremuri, arată că „este lucru notoric că congresul național-bisericesc, ca factorul cel mai competente în privința conservării și apărării elementului românesc și a credinței ortodoxe-române, a decretat înființarea a trei episcopii ortodoxe-române în trei orașe mari ungurești și adică în Timișoara, Cluj și Oradea-Mare, a căror înfăptuire a fost împiedicată în urma războiului mondial“, — apoi continuă: „încorporându-se aceste trei orașe, împreună cu teritoriile lor la România Mare, politica de guvernământ a guvernelor românești și a conducerii acestor orașe trebuie să țintească într'acolo că nu numai din punct de vedere al conservării elementului românesc și a credinței ortodoxe, române, dar acum din punct de vedere al românizării acestor orașe și al întăririi elementului românesc, trebuesc înființate fără întârziere toate trei episcopiile“; iar mai departe: „ați dat ființă prin lege episcopiiilor din Cluj și Oradea-Mare; domnule Ministru urmează dar ca tot prin lege să puneți la cale și înființarea faptică a Episcopiei Timișoarei, căci numai așa se execută în întregimea lor hotărârile congresuale și numai așa se pune biserica ortodoxă română în poziția de a colabora la românizarea Timișoarei și la întărirea culturală și morală a poporului românesc din Timișoara și din districtul Timiș-Torontal“.

În continuarea raportului său Ungurianu sulevează ideia transferării la Timișoara a Episcopiei din Caransebeș. „Suntem încredințați — zice dânsul — că nu se va scurge mult timp până când convingerea noastră că Episcopia Caransebeșului, cu tot trecutul ei istoric are neasemănat mai puțină îndreptățire la existență decât Episcopia Timișoarei. Nici interese naționale, nici culturale și nici motive sociale nu pledează pentru existența celei dintâi în măsura în care reclamă pe cea din urmă. Caransebeșul, cu câteva mii de locuitori, în majoritate absolută români, are și fără episcopie un număr ultra suficient de instituțiuni naționale, dar totuși insuficiente, când e vorba de educația clerului și de viața socială și culturală a membrilor consistorului și a profesorilor dela Seminar. În Timișoara, unde se găsește o societate de înaltă civilizație, unde sunt atâtea instituțiuni culturale și sociale, atât profesorii seminarului cât și funcționarii înalți ai consistorului vor putea trăi altă

viață socială și culturală. Apoi orașul Caransebeș n'are nevoie de românizare căci e românesc și împrejurimea e curat românească așa că Episcopia Caransebeșului cu sediul în Caransebeș nu îndeplinește rolul pe care l-ar avea mutată la Timișoara, unde misiunea sa națională e mare și foarte importantă, colaborând la românizarea orașului. Iar din punct de vedere bisericesc fiind Caransebeșul la marginea Banatului, conducerea și controlarea preoției și a bisericilor nu se poate face cu efect folositor bisericii, contactul părților apusene și sudice ale diecezei e peste măsură de grea, încât de fapt biserica suferă prin aceia că sediul Episcopiei e în Caransebeș.“

Caransebeșenii însă s'au opus și n'au voit să admită mutarea Episcopiei la Timișoara.

A rămas atunci ca Episcopia timișoreană să ia ființă fără să se mai pună problema și să se stăruiască asupra mutării celei din Caransebeș.

Datorită intervențiilor lui Emanuil Ungurianu s'a putut obține din partea Municipiului Timișoara un larg sprijin pe seama noiei Episcopii.

Primăria Timișoara, prin adresa sa No. 9725 din 21 Martie 1925 către Ministerul Cultelor arată că: „Comuna Municipiului Timișoara a decis în mod formal cedarea, în formă de donațiune, în proprietatea Episcopiei ortodoxe a Timișoarei, a unui vast teren, cu o suprafață de 5 jugăre pătrați, situat în plin centrul orașului, în cartierul Cetate“; apoi, „mânați și de convingerea că nimic nu ne lipsește mai mult în acest oraș decât tocmai această Episcopie, am luat în bugetul orașului câte 300 mii Lei anual în anii trecuți, iar în bugetul anului 1925 am înscris suma de 500 mii Lei, astfel că dispunem acum de un fond de peste un milion Lei plus dobânzile în suma de circa 250 mii Lei.“

Terenul cedat de oraș s'a și transcris în cartea funduară ca proprietate a Episcopiei.

Zorea bătrânul Ungurianu să vadă odată realizată episcopia la care ținea atât de mult. Câtă mulțumire sufletească nu va fi avut el când a văzut că are un așa de puternic sprijin din partea orașului Timișoara.

Deacuma totul era asigurat, Ungurianu se îngrijise de toate înzestrând episcopia cu tot ce-i trebuia.

Mai urma doar legiferarea ei. Dar forurile superioare au tot târăgănat aceasta. Episcopia nici până azi nu s'a înființat.

Bătrânul Ungurianu și-a dat sfârșitul și el n'a mai avut parte să vadă ridicată episcopia la care ținea atât de mult și pentru a cărei înfăptuire muncise și se străduise toată viața lui.

Deși însă nu s'a putut realiza încă episcopia Timișoarei (dar să sperăm că timpul nu e departe când ea se va întemeia) totuși meritul lui Emanuil Ungurianu pentru înființarea acesteia rămâne foarte mare. El a deșteptat interesul mulțimei, a făcut-o să se afirme și a ținut trează conștiința națională a populațiunii stăruind mereu asupra întăririi bisericii noastre strămoșești și deștelenind în acelaș timp drumul a făcut loc și a luat măsurile necesare pentru ridicarea episcopiei române a Timișoarei, care mai curând sau mai târziu va trebui să ia ființă.

Astăzi, când nu mai poate fi vorba numai de conservarea elementului românesc în punctele periclitate ci de întărirea și ridicarea lui, în regiunile dela frontieră ar trebui să se creieze adevărate zone culturale și economice cu instituțiuni speciale și organisme anume constituite în acest scop.

*

În afară de înființarea episcopiei române timișorene, o altă problemă ce a preocupat pe Emanuil Ungurianu și pentru care dânsul a avut să lupte foarte mult a fost apoi despărțirea comunelor noastre bisericesti de cele sârbești și procesul cu averile mânăstirilor române din Banat.

Pe la finele sec. XVI, când turcii erau încă stăpânitori peste o mare parte din Iugoslavia de astăzi, un număr de aproape 40 mii de sârbi, în frunte cu patriarhul lor de Ipec, Arsenie Cernovici, emigrează din părțile de sud din cauza persecuțiunilor dușmanului și se așează în împrejurimile Titelului — patriarhul stabilindu-se în mânăstirea Cruședol din Sirmiu și mai pe urmă la Carlovăț — iar o parte din ei trec, din grația Imp. Leopold I, în ținuturile bănățene (și aceasta în urma intervenirilor făcute pe lângă împărat de către episcopul român de Ienopolea, Isaia) și se așează pe lângă Tisa în sus, dela Titel la Seghedin și pe malurile Mureșului până pe la Arad pentru ca mai pe urmă să-i vedem resfirându-se printre satele românești din Ardeal, din Banat și din Ungaria.

Românii de dincoace de Carpați, până prin anii 1690 erau

toți de aceeași religie: ortodoxă, având mitropolie la Alba-Iulia și episcopii în Caransebeș, Ienopole și Oradea-Mare.

Cu strămutarea dela Ipec a patriarhului sârb Cernovici, credincioșii români din Banat și cei din Ungaria sunt puși sub guvernarea bisericească a acestuia iar mai pe urmă după ce episcopul nostru de Alba-Iulia, Atanasie, trece cu o mică parte din populație la Unire cu Roma și peste românii ortodocși, rămași de acum timp de mai mulți ani fără episcop este numit în 1783 arhimandritul sârb Nichitici (după acesta au urmat tot episcopi români: Gherasim Adamovici, Vasile Moga apoi marele Șaguna) ajung din acest timp (1783) și ardelenii sub ierarhia bisericeii sârbești, a patriarhului dela Carlovăț. Și rămâne biserica noastră supusă celei sârbe până în vremea lui Șaguna, când la 1864 devine iarăși independentă.

Pe timpul ierarhiei sârbești, sârbii pripășiți în Banat, prin Torontal și Timiș, neavând la început biserici se folosesc în mare parte de cele românești ca mai pe urmă sârbizându-le să pună mâna pe ele.

Așa s'a întâmplat că multe din bisericile noastre de pe vremuri au ajuns cu timpul sârbești, până chiar și Episcopia din Timișoara. Cu toată rezistența noastră.

Pe unde totuși sârbii n'au isbutit să ne iee de tot bisericile, cum reușise în atâtea părți s'o facă, au putut însă să se servească de ele laolaltă cu noi vârandu-se apoi în comunitățile noastre ca după aceia să ne fie părtași asupra averilor bisericești și bisericilor noastre iar cu vremea să ne socotească pe noi ca fiind numai tolerați în biserica, deastădată a lor.

Am avut noroc însă în acest timp cu oameni ca Unguriano, care a știut să ne reprezinte interesele cu toată energia și demnitatea și așa mulțumită străduințelor lui am putut să ne revendicăm drepturile încălcate de către coreligionarii noștri sârbi.

*

Odată cu despărțirea din 1864, când în sfârșit am ajuns să ne scăpăm de asupritorea stăpânire a ierarhiei bis. sârbe urma de acum să ne debarasăm de sârbi cu totul, lichidând și cu comunitățile mixte ce le aveam împreună cu ei spre a ne relua bisericile și averile ce ne aparțineau.

Intre acestea aveam de revendicat și partea ce ni se cuvenea din moșiile mănăstirești atribuite de Regii Ungariei, bisericii

ilirice din Banat, română și sârbă, jumătate din ele cuvenindu-se nouă și jumătate bisericii sârbești.

De aceste moșii se folosise numai sârbii iar la 1864, când ne-am despărțit de ierarhia lor, coreligionarii noștri n'au mai voit să țină seamă de drepturile bis. române asupra moșiilor în chestiune, neadmițând împărțirea lor.

Ungurianu care cunoștea foarte bine mentalitatea sârbilor era convins că pe cale pașnică adică prin înțelegere directă nu vom ajunge la nici un rezultat și degeaba vom stărui pe lângă Mitropolia din Carlovăț sau — cum susținea unii — să ne adresăm Împăratului pentru restituirea averilor ce ni se cuveneau. El propunea și susținea să ne adresăm prin justiție, singura cale care ne putea satisface justele noastre pretențiuni.

Propunerea lui Ungurianu n'a fost însă ținută în seamă căci Mitropolia din Sibiu a acceptat pe ale altora și a început tratative cu cea din Carlovăț intervenind totdeodată și pe lângă Monarh, în nădejdea că cererile noastre doar vor fi satisfăcute. Zadarnic însă orice demers. Toate intervențiile făcute au fost degeaba.

Deabia acum s'a văzut că propunerea lui Ungurianu era cea mai bună și atunci s'a recurs firește la ceiace el susținuse mai înainte, Mitropolia din Sibiu acționează în judecată Biserica sârbească și pe această cale, cu avocați luminați ca Ungurianu, am obținut în sfârșit împărțirea averilor mânăstirești, — măcar și numai în parte — care dăduse atât de mult de lucru.

*

Emanuil Ungurianu, în afară de preocupările-i și realizările amintite mai sus, mai are la activul său, tot pe teren bisericesc, și înființarea și organizarea parohiei românești din Verșeț, cum și a celor din Timișoara-Cetate și Iosefin, cari se datoresc inițiativei și străduinței lui neîncetate.

Parohia din Verșeț a luat ființă odată cu întemeierea Institutului din acel oraș, „Luceafărul“.

În apelul pe care-l adresa atunci populațiunei românești din Verșeț, Ungurianu arăta: „Românii să înființeze și parohie ort. română independentă, aceasta să fie parohia protopopiatului, ca de acum înainte protopopul Verșețului să locuiască în Verșeț și nu pe sat, unde locuia mai înainte; în multe sate sunt parohii ort. române cu număr de credincioși mult mai mic decât numărul românilor ortodoxi din Verșeț, acele sate au parohii organizate, preot

În mijlocul lor și biserică; este o rușine pentru românii de legea ort. română din Verșeț, în număr de 700 (atunci) ca să nu aibă nici preot, nici parohie și nici biserică; e rușine pentru românii din Verșeț, ca să fie atașați la un sat mai mic (Retișor)“.

Cere apoi, Emanuil Ungurianu, administratorului protopopesc de pe atunci al Verșețului, să se adreseze neîntârziat Consistoriului din Caransebeș, pentru înființarea noiei parohii.

Intervine în acelaș timp pe lângă Consistor, și dânsul, și curând după aceea, parohia Verșețului ia ființă.

Deacum se mută în Verșeț și sediul protopopiatului, care până aci fusese la sat, avându-și pe viitor parohie proprie în oraș.

*

Timișoara, centru și capitala Banatului, începe, după război, a lua o mare desvoltare. Oraș până acum aproape complectamente strein, este sortit de-aci 'nainte să-și schimbe aspectul pe care-l avea unguresc spre a fi cea ce trebuia și se recerea în cadrele noi ale Statului: un oraș românesc.

Dacă mai înainte vreme, sub vechea stăpânire, populațiunea românească nu putuse răsbate, din cauza străinilor, la orașe, ci doar pela periferii ce se mai așezase, deacum îi vine rândul și ei ca să-și ocupe locul ce i-se cuvenea în aceste orașe din care până aci fusese esclusă.

Marele român Em. Ungurianu, a știut pentru aceasta, să facă toate eforturile pentru popularea orașului Timișoara cu element românesc.

Dânsul a avut apoi grijă, văzând înmulțirea populației românești a Timișoarei, să creeze noi parohii bisericești în oraș, și anume în cele două cartiere în care încă nu erau: „Cetate“ și „Principele Carol“ (Iosefin). Convoacă în acest scop, în 1921, două adunări: una în Martie pentru românii din Cetate și pune bazele parohiei ort. române din acest cartier, și alta în Aprilie înființând parohia ort. română din cartierul Principele Carol.

Stăruie după aceea bătrânul Ungurianu și înzestreză cu „sesiuni parohiale“, ambele parohii și în acelaș timp se îngrijește și obține dela oraș, locuri pentru clădirea bisericilor parohiilor respective, strângând totodată pentru acestea, fondurile necesare.

G. Postelnicu